

01 KOOPERATINIŲ NAMŲ KOMPLEKSAS

T.Kosciuškos, M.Dobužinskio, Olandų g XXa. 3 deš.

Projektuojant kooperatinių namų kompleksą buvo tęsiamos Juzefo Montvilos pradėtos Vilniaus kooperatinės gyvenamųjų namų statybos tradicijos, tačiau naudotos naujos funkcionaliosios architektūros išraiškos priemonės. Kiekviena sekcija suplanuota kaip atskiras kotedžas su butu per du aukštus. 1977 m. Nina Masaitienė parengė komplekso rekonstrukcijos planą (igyvendinta 1982-1985 m.). Rekonstruojant pagal šį planą skirtinguose aukštuose įrengti atskiri butai, pusrūsiuose – individualūs sandėliukai, buties tarybų patalpos, kiemo pusėje panaikinti stogo šlaitai, užmūryta daugelis anų, suformuotos kitos. Tai pakeitė namų vidaus struktūrą ir kiemo fasadų išvaizdą.⁹

05 TRINITORIŲ VIENUOLYNAS

Antakalnio g. 27
Petras Pertis, 1691-1716

Vienuoliai trinitoriai į Vilnių atvyko 1693 m. Jų ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmono bei Vilniaus vaivados Ka-zimiero Jono Sapiegos iniciatyva Sapiegų premiesčio reziden-cijos teritorijoje per 1694-1717 metus pastatyta Viešpaties Jėzaus bažnyčia. 1700-1705 m. šios bažnyčios dekoravimo darbus prižiūrėjo (ir pats dekoravo) skulptorius Pietro Pertis. 1694 m. taip pat buvo pradėti statyti ir vienuolyno pastatai, pa-baigti XVIII a. pradžioje. Uždarą keturkampį vienuolyno kiemą supa keturi dviaukščiai korpusai, ant pietinio korpuso vėliau užstatytas mezoninas. Kol buvo statoma bažnyčia, 1694 m. vienuolyno koridoriuje buvo įrengta koplyčia. Ansamblio išvaizda smarkiai pasikeitė 1864 m., kai bažnyčia buvo paver-s ta cerkve, o vienuolynas – kareivinėmis. Tuo laikotarpiu prie bažnyčios fasado pristatytas lakoniškų formų tambūras, pa-keistas kupolas ir bokštų viršūnės, sunaikinta dalis puošnaus vidaus dekoru.¹⁰

09 “DARBININKŲ KOLONIJA”

Švyturio g. / Žolyno g.
Inž. Dambrovskis (pirmoji versija), 1940 - 1941

Po 1940-ųjų okupacijos bene dažniausiai buvo projek-tuojami namai darbininkams. Vienas įdomesnių tokios paskirties projektų – „darbininkų kolonija“, turėjusi iškilti Antakalnyje. Kvartalas suprojektuotas kartu su socialine infrastruktūra: mokykla, liaudies namais, prekybos objektu bei šalia Neries esančiu sporto kompleksu. Kitaip nei dau-gumoje darbininkams skirtų namų projektų, čia planuota statyti ne daugiabučius, bet mažaukščius namus (tiesa, vėlesniame projekte įtraukti ir du daugiabučiai). Projektas nebuvo įgyvendintas, bet realiai egzistuojantį mažesnės kolonijos pavyzdį rasime tarp Švyturio ir Žolyno gatvių.¹⁵

13 SERIJOS 1-464-LI NAMAI

Žirmūnuose; Lazdynuose, Karoliniškėse, Viršuliškėse
B. Krūminis, A. Umbrasas, V. Sargelis, V. Zubrus, 1966

Miestų statybos projektavimo instituto Tipinio projektavimo skyriuje sukurta unifikauta 5, 9 ir 12 aukštų stambiaplokščių namų lietuviškoji serija 1-464-LI, kurią 1963 m. pradėjo gaminti Vilniaus namų statybos kombinatas. Remiantis standartiniu sienų žingsniu (3,20 m), suprojektuoti pagerinti 1–4 kambarių butai: sumažintas pereinamų kambarių skaičius, vonios kambariai atskirti nuo tualetų, vietoj balkonų įrengtos lodžijos. 1962 m. SNIP'ai neleido statyti didelių pagalbinių patalpų, tad stengtasi planuoti kuo patogesnius butus: 6,50 m² virtuvės, gyvenamieji 17,10 m² kambariai su lodžijomis saulėtose pusėje, darnių proporcijų 13,9 m² ir 12,9 m² miegamieji.⁶

17 STUDENTŲ BENDRABUČIAI

Saulėtekio al. 4, 6, 8, 12, 16, 18
B. Krūminis, 1974

8-ojo dešimtmečio pirmojoje pusėje Lietuvoje pradėta eksperimentinė statyba naudojant monolitinį gelžbetonį. 1974 m. šalia studentų miestelio pastatyti pirmieji iš šešių studentų bendrabučių, kurių konstrukcijos pagrindą sudaro skersinės laikančiosios sienos iš monolitinio gelžbetonio, o išorinės sienos, perdangos ir laiptinės – iš surenkamojo. Pastatų forma ir balkonų ritmas ilgainiui tapo vadinamojo „Niujorko“ vizitine kortele, kartu ir precedentu, lėmusiu tolesnį daugiaukščių gyvenamųjų namų projektavimą ir statybą naujuosiuose sovietmečio rajonuose.⁷

02 GYVENAMASIS NAMAS

Paco g. 5

„Zakapanės stilius“ – XIX a. pabaigos Lenkijos architektūros ir taikomosios dailės stilistinė tendencija, pagrįsta Tatrų kalniečių statinių bei drožinių formų stilizaci-ja. Šio stiliaus atsiradimas ir raida siejama su Arts & Crafts sąjūdžio idėjomis bei secesijos principais. Buvusi gyven-amoji vila, o šiuo metu daugiabutis gyvenamasis namas M. Paco g. 5 yra kone vienintelis, geriausiai išlikęs tokio stiliaus statinys Vilniuje. Pastatas dviaukštis, netaisyklingo tūrio su mansardomis ir atviromis dengtomis terasomis. Iš „zakapanišku“ elementų išlikę tik saulaučių ir arkelių puošyba frontone bei autentiškos langų formos.¹²

06 EKSPERIMENTINIS DAUGIABUTIS

Smėlio g. 27
Gediminas Valiuškis, 1963 m.

Miestų statybos projektavimo institute dar prieš 1960 m. įkurtas Eksperimentinio projektavimo sektorius, kurio tikslas buvo ieškoti naujų architektūrinių ir konstrukcinių sprendimų. Pasiūlyta įvairių eksperimentinių idėjų, pavyzdžiui, patalpų šildymo oru sistema, galimybė transformuoti butų erdvę pagal gyventojų poreikius, pasitelkiant stumdomas pertvaras bei lengvas, sienas atstojančias spintas. Kai kurie pasiūlymai realybėje taip ir nebuvo įgyvendinti arba įgyvendinant smarkiai pakeisti, kaip nutiko su gyvenamuoju namu Smėlio g. 27. Šis 1963 m. pastatytas eksperimentinis daugiabutis išsiskyrė žaismingomis langų angomis – liukais balkonų pertvarose, kurios po 2010 m. namo renovacijos neišliko.³

10 UNIVERSITETINĖ LIGONINĖ

Antakalnio g. 57
E. Chlomauskas, Z. Liandzbergis, 1966

Antakalnio šlaitas savitai puošia jame suprojektuotos ligoninės tūrio architektūrinę kompoziciją: siluetas įgijo su šlaitu švelniai žemėjancio, išžesto stačiakampio formą. Pastatą sudaro du pagrindiniai korpusai, sujungti statmenai įkmonuotu jungiamuoju korpusu. Centrinė pastato dalis – viso ansamblio kompozicinis akcentas: čia įrengtas pagrindinis įėjimas, papuostas dailininko Vinco Kisarausko sukurta akmenukų mozaika, viršuje iškeltas plokščias stogelis. Tai pirmoji karkasinė, stambiaplokštė, statyta naudojant surenkamuosius gelžbetonio ir akytojo betono elementus ligoninė Sovietų Sąjungoje.⁷

14 DEVYNIŲ AUKŠTŲ STAMBIAPLOKŠTIS NAMAS

Žirmūnų g. 9
E. Tamoševičius, M. Bilevičius, 1964

Žirmūnuose buvo pastatytas pirmasis devynių aukštų stambiaplokštis namas, kuriame, laikantis socialinės teorijos, kad viengungius ir mažas šeimas tikslinga sutelkti į aukštesnius namus, buvo tik vieno kambario butai. Tokie namai tuo metu statyti ir Raudonosios Armijos (dab. Savanorių) prospekte. Skirtingai nuo „plytos“, pastato forma artikuoliuota išryškinant laiptinės ir liftinės tūrį, apjungiant balkonų į atskirą kompozicinį elementą. Jaunoms šeimoms skirtų butų kambariai projektuoti didesni ir su balkonais.⁶

18 NAUJIEJI VILNIAUS UNIVERSITETO RŪMAI

Saulėtekio al. 9
R. Dičius, 1970

1970 m. intensyviai statomą studentų miestelį papildė naujieji Vilniaus universiteto Teisės, Ekonomikos fakultetų ir kitų universiteto padalinių rūmai. Komplexą sudaro trys lygiagrečūs korpusai, kurių galai sujungti žemau, architektūriškai neakcentuotu raudonų plytų korpusu. Vidaus erdvės savitumo suteikia kelių lygių pirmo aukšto grindys. Korpusai pakelti ant atramų. Lengvumo įspūdį sustiprina į vidų patrauktas pirmas aukštas ištiso stiklo siena. Masvyvios, netinkuotos gelžbetoninės atramos sukuria brutalizmo estetikos nuotaiką.⁷

03 GYVENAMASIS NAMAS

Pavasario g. 19

Šis ant statuso šlaito stovintis namas vaiduoklis anksčiau buvo vila. Ant mūrinių pamatų su rūsiu, į kurį vedą mūriniai laipteliai, buvo pastatytas medinis vieno aukšto namas su mansarda. Išskirtinis pastato architektūros bruožas – virš pirmojo aukšto esanti mansarda, kiekviename pastato fasade užsibaigianti atvira veranda, o vakarinis kampas papuostas išraiškingu bokšteliu. Namo fasadus puošia dengtos terasos, sulankstomos langinės, dekoratyvus dailienčių piešinys bei kitos medinės puošybos detalės. Pastato architektūros estelinė kokybė yra aukšto lygio, tai puikus istorizmo laikotarpio medinės architektūros pavyzdys.¹³

07 DAILININKŲ GYVENAMIEJI NAMAI SU DIRBTUVĖMIS

Šilo g. 29
A. Mačiulis , 1975

Dviejuose namuose, stovinčiuose lygiagrečiai gatvei, suprojektuoti 28 butai dailininkams. Viename sublokuotame name yra 7 kotedžai po 2 butus su dirbtuvėmis. Kiekvienas butas yra 56 m² ploto, įėjimas iš gatvės pusės, pirmame buto aukšte numatytos patalpos dirbtuvėms, sandėliui ir garažui, antrame ir trečiame aukštuose – 4 kambariai bei virtuvė. Pastatai pritaikyti prie reljefo: šiaurinėje pusėje namai yra dviejų, o pietinėje – trijų aukštų. Kompozicinės struktūros pagrindas – pastatų iškyšų ir įdubų ritmas, gerai matomas pagrindiniame fasade. Kiemo fasade balkonai kartu su kiemus atitveriančiomis sienelėmis sudaro tapybišką siluetą.¹¹

11 ANTAKALNIO POLIKLINIKA

Antakalnio g. 59
Z. Liandzbergis, 1984

Antakalnio suaugusiųjų poliklinika – vienas paskutinių Z. Liandzbergio, patyrusio tokio tipo įstaigų planuotojo, projektų. Ši suaugusiųjų ir netoli esanti vaikų poliklinika užbaigia Antakalnio rajono medicinos įstaigų grupę, statytą skirtingais XX a. antrosios pusės laikotarpiais. Poliklinikos tūris sudaro funkcionalią sistemą: aukštuminis staciakampis korpusas (čia išdėstyti kabinetai) ir mažesnis vertikalusis. Abu korpusus sieja smulki vienaaukštė jungtis. Kompoziciškai išsiskiria aklinas horizontalusis korpusas, pakeltas ant masyvių atramų. Poliklinikos architektūroje vyrauja monumentalumo ir funkcionalumo derinys.⁷

15 KOOPERATINIS NAMAS

Šeimyniškių g. 30
A. Lėckienė proj. 1974, įgyv. 1977

Savita gyvenamųjų namų statybos programa buvo kooperatinių butų statyba, įsivyravusi po 1960 m., kai buvo priverstinai nutraukta individualių namų statyba. Turtingesniems žinybų ir organizacijų nariams buvo leidžiama paspartinti ir pagerinti gyvenamojo namo statybą savo lėšomis. Daugiausia šie namai buvo statomi pagal tipinius projektus, tačiau galėjo išsiskirti geresnėmis statybinėmis medžiagomis ir šiek tiek patogesniu buto planu (didesne virtuve, pagalbine patalpa). Toks pagerinto plano kooperatinis keturių sekcijų namas pagal individualų projektą pastatytas Šeimyniškių gatvėje. Namą sudaro skirtingų aukščių (5–8 aukštų) sekcijos, jose yra 3–5 kambarių paaukštinti butai, kambarių ir pagalbinių patalpų plotai padidinti, prie virtuvių įrengti šviesūs sandėliukai.⁶

19 VILNIAUS INŽINERINIS STATYBOS INSTITUTAS

Saulėtekio al. 11
R. Dičius, Z.J.Daunora, J.Vaškevičius, J.Jurgelionis 1966

Vaizdingoje teritorijoje instituto pastatas pradėjo formuoti studentų miestelį. Centrinio korpuso tūris komponuotas pagal modernaus funkcionalizmo stilistikos principus. 1970 m. pristatytas ir su centriniais rūmais vidaus perėja sujungtas dviaukštis raudonų plytų auditorijų korpusas. Šiame pastate išsiskiria šviesaus tinko, aklinas, monumentalus įėjimas. Vidaus struktūra pasižymi didele, bet jaukių erdvių foje su plačia stikline siena, kuri pastatą sieja su gamtine aplinka. Dviaukštį korpusą tęsia 1972 m. pradėti statyti funkcionalūs aukštuminiai mokomieji laboratorijų ir auditorijų korpusai.⁷

04 SAPIEGŲ DVARAS

Antakalnio g./ L. Sapiegos g.
Petras Pertis, 1691

Šiaurinio įvažiavimo į dvarą pusėje išlikusios iškilmingų vartų liekanos su turtingų architektūrinių ir figūrinių lipdinių pėdsakais. Šiandien tebestovinčių mūrinių Sapiegų rūmų vietoje esą stovėję senesni mediniai pastatai, kuriuose 1633 m. mirė LDK kancleris Leonas Sapiega. Jų vietoje 1691 m. LDK etmonas ir Vilniaus vaivada Kazimieras Jonas Sapiega pasistatė naujus didingus rūmus italų manierizmo stiliumi. Rūmų fasade iškaltas lotyniškas užrašas skelbė, kad „Antakalnio rūmai nuo amžių buvo didžiavynių poilsio vieta. Pakilę iš griuvėsių, tebūnie jie mūsų išvargintai sielai ramus taikos prieglobstis. Viešpaties metai 1691“.²

08 ŠILO / SMĖLIO G. KVARTALAS

Antakalnio g./ Smėlio g
V.E.Čekanauskas, V.Brėdikis, 1956-1957

Tai pirmasis įgyvendintas pokario kvartalas, skirtas 7000 gyventojų. V. Brėdikis atsimena, jog „tuometinio miesto architekto V. Mikučianio paruoštoje projektavimo programoje kvartalo užstatymui nurodyta naudoti projektavimo institute suprojektuotus tipinius plytinių namų serijos gyvenamuosius pastatus, kurių keli – su parduotuvėmis ar kitos paskirties patalpomis pirmame aukšte. Taip pat numatyti du tipiniai vaikų darželiai ir garažai. Konkrečiai ir aiškiai programoje apribotos kūrybinės veiklos galimybės nekėlė didelio susizavėjimo gautu užsakymu, bet kažkas turėjo tai padaryti... O dar visi kiti, iki tol buvę nereikalingi normatyvai ir apribojimai, kurių privaloma laikytis!“¹⁴

12 UNIVERSITETINĖ ANTAKALNIO LIGONINĖ

Antakalnio g. 124
E. Chlomauskas, Z. Liandzbergis 1960–1966; 1973

Universitetinė Antakalnio ligoninė bei poliklinika projektuota ir statyta keliais etapais: 1960–1966 ir 1973 m. Laisvo, moderniam funkcionalizmui būdingo plano ligoninės kompleksas išsidėstęs lygaus reljefo sklype, šalia seno parko. Komplexso tūrį sudaro nuo gatvės atitrauktas keturių aukštų ligoninės blokas (palatos nukreiptos į pietus) ir žemesnė poliklinika bei juos jungiantis vienaaukštis korpusas. Panaudota plytų sienų, gelžbetoninių atramų ir perdangų konstrukcija. Visas pastatas pasižymi funkcinių ir estetinių elementų darna: ant V formos atramų pakelta dalis tūrio, fasado ritmą kuria konstrukcinės kolonos, medinės balkonų apdailos lentelės švelnina griežtą architektūros funkcionalumą.⁷

16 ŽIRMŪNŲ TILTAS

“Promtransinprojekt” vyr. inžinieriai
S. Geršanas, A. Margolinas, Z. Smirnovas , 1965

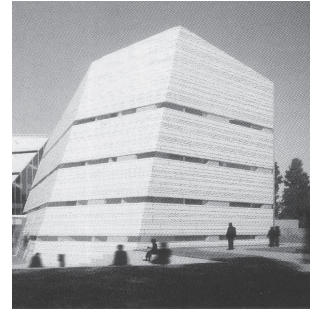
Žirmūnų tiltas per Nerį simbolizuoja naujojo Vilniaus plėtrą, nes sujungė senąją Vilniaus dalį su tuo metu nauju Žirmūnų rajonu ir kitomis šiaurinėmis miesto dalimis. Projektą 1964 m. parengė specializuoto instituto „Promtransinprojekt“ Leningrado skyrius. 181 m ilgio, trijų tarpatramių rėminio-sijinio tilto konstrukcinė schema tuo metu buvo unikali. Ją sudarė keturi lygiagrečiai išdėstyti ir skersai suglausti T formos dėžinio skerspjuvio rėmai, tilto viduryje sujungti lankstais. Rėmų atramos – pasvirusios kolonos, kurios per lankstus atremtos į pamatus, – konstrukcija vadinta „bėgančiu elniu“. Toks tiltas Lietuvoje buvo statomas pirmą kartą.⁷

20 MOKSLINĖS KOMUNIKACIJOS IR INFORMACIJOS CENTRAS

Saulėtekio slėnis
R. Palekas, M. Zemlickaitė, A. Palekienė, L. Sužiedelytė, A. Barzda „R. Paleko ARCH studija“, 2011

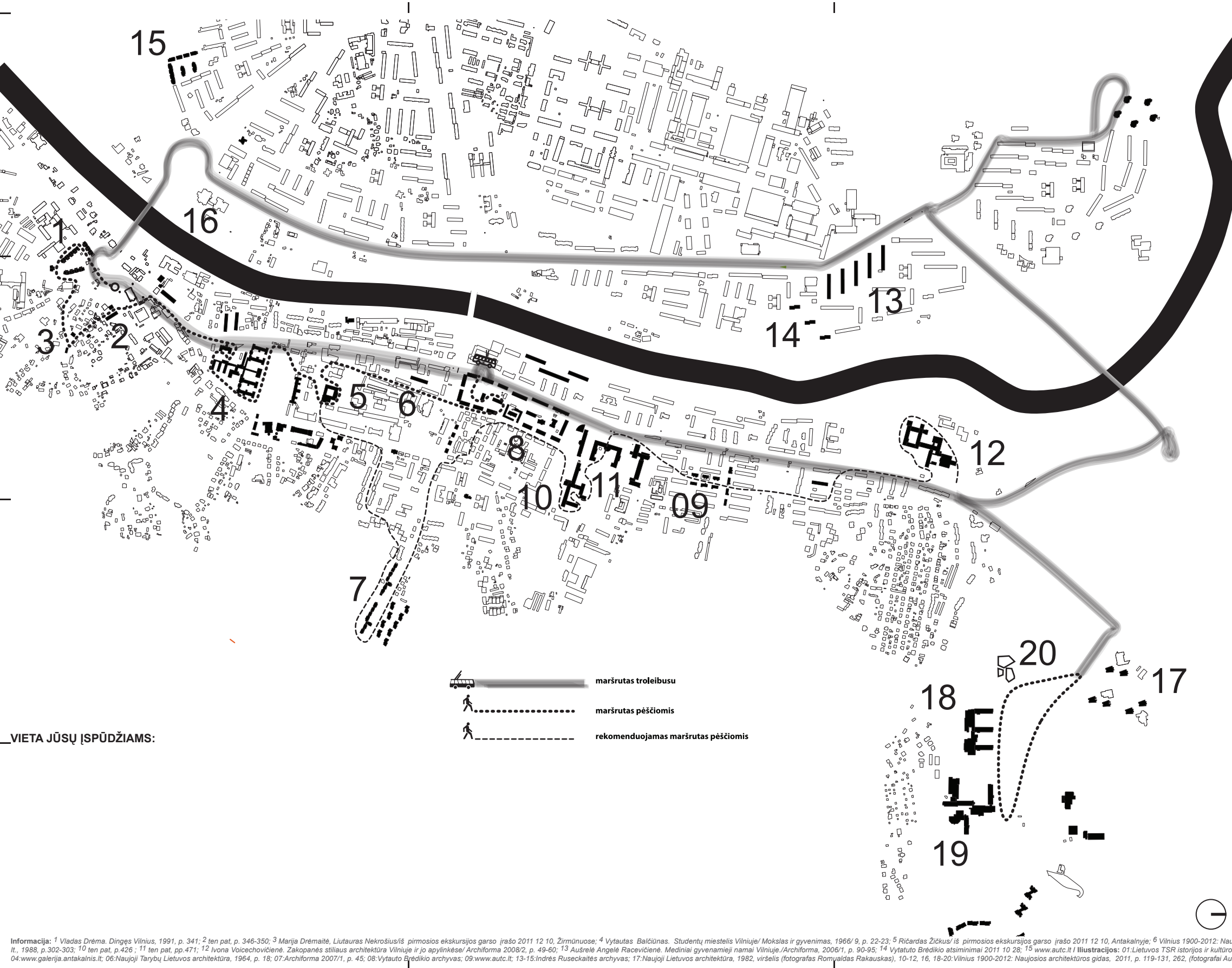
Naujasis pastatas tapo Saulėtekio miestelio ženklu ir įkūnijo bibliotekos, kaip institucijos, koncepcijos kaitą. Kompiuterizuota dabartis leidžia pasiekti beveik visą reikalingą informaciją neišeinant iš namų, todėl bibliotekos, kaip archyvo, vaidmuo tampa nebe pagrindinis. Viena bibliotekos tūrio dalis paskirta administracijai, kitos dvi – lankytojams. Pirmame aukšte išdėstytos visuomeninės patalpos – susitikimų, bendravimo, idėjų dalinimosi ir kūrimo erdvė. Šis centras prieštarauja įprastam bibliotekos, kaip paslaptingo dramblio kaulo bokšto, kuriame lankytojas gali būti tik tylus svečias, suvokimui.⁸

ANTAKALNIS IR ŽIRMŪNAI: KAIP ČIA GYVENTI?

Architektūros [ekskursijų] fondas kviečia į ekskursiją po Antakalnio ir Žirmūnų rajonus. Ši kelionė lydėjo 2011 m. rudenį vykusį Architektūros [pokalbių] ciklą „Miestas. Lūžio taškai“ (kartu su ekskursija po Vilniaus sovietmečio gyvenamuosius rajonus „Pasidaryk pats tobulą rajoną“). Abipus Neries panašiu metu pradėjo augti Antakalnio ir Žirmūnų rajonai šiaurinėje Neries pakrantėje. Antakalnis garsus turtinga istorija ir plačiu, įvairialypiu architektūriniu stilių spektru, o Žirmūnai geriau žinomi kaip TSRS valstybine premija apdovanotas rajonas, sovietinės urbanistikos grynulis. Šią įvairovę ekskursijoje siekiama apjungti būsto tema ir klausimu „Antakalnis ir Žirmūnai: kaip čia gyventi?“. Nuo barokinių rūmų, carinių vilų, tarpukario kooperatyvinių kotedžų, pirmųjų sovietmečio stambiaploščių, eksperimentinių daugiabučių ir bendrabučių iki naujausios architektūros pavyzdžių – tai mano, mūsų, visų, niekieno namai, pro kuriuos siūlome keliauti pėsčiomis Antakalnyje ir viešuoju transportu Žirmūnuose. Šioje kelionėje paliečiama ir „antrųjų namų“ tema – tai erdvės, kuriose dalį kasdienybės praleidžiame mokydami, rūpinamiesi sveikata, keliaudami iš pirmųjų namų į antruosius (ir atgal). Todėl rekomenduojame aplankyti ir Antakalnio medicinos įstaigų kompleksus, Saulėtekio mokslo miestelį bei Lietuvos energetikos ir technikos muziejų, kuris kviečia susipažinti ir su Vilniaus viešojo transporto istorija (www.emuziejus.lt).

Daugiau informacijos apie šią ir kitas ekskursijas: www.archfondas.lt/ekskursijos

__VIETA JŪSŲ ĮSPŪDŽIAMS:

ARCHITEKTŪROS [žmonių] FONDAS:

Aistė Galaunytė Austė Kuliešiūtė Emilija Gruzdytė Evaldas Purlys Indrė Ruseckaitė Inga Genytė Jūratė Jurevičienė Lina Čizaitė Liutauras Nekrošius Marija Drėmaitė Matas Šiupšinskas Miglė Nainytė Ona Lozuraitytė Ričardas Žičkus Rolandas Palekas Zigmantas Jonas Daunora

ANTAKALNIS IR ŽIRMŪNAI: KAIP ČIA GYVENTI?

gidai
Jūratė Jurevičienė
Marija Drėmaitė
Inga Genytė
Ričardas Žičkus
Rolandas Palekas
konsultantai
Evaldas Purlys
Zigmas Jonas Daunora
moderatoriai
Indrė Ruseckaitė
Liutauras Nekrošius

Leidinyas platinamas nemokamai

ARCHITEKTŪROS [ekskursijų] FONDAS

www.archfondas.lt

arch@archfondas.lt

REKOMENDUOJA SKAITYTI:

VILNIUS 1900 - 2012:
NAUJOSIOS ARCHITEKTŪROS GIDAS

REKOMENDUOJA ŽIURĖTI:

ANARCHIJA ŽIRMŪNUOSE
rež. S.Drunga, 2010

Tarybų Lietuva, 1960 Vasaris Nr. 5
JŪS GAUNATE BUTĄ!
rež. A.Pavlova, 1960

ANTAKALNIS

„Pats didžiausias ir gražiausias Vilniaus priemiestis yra Antakalnis, visai susiformavęs jau XV amžiuje. Jis išsidėstęs ant plačios Neries upės terasos, lygiagrečiai su upės kairiuoju krantu, iš kitos pusės remiasi į didelį miškais apaugusį kalną. Pro Antakalnį ejo kelias iš Vilniaus į Nemenčinę ir toliau į šiaurę. Antakalnis tęsiasi apie penkis kilometrus nuo Vilnelės žiočių iki didžiojo kunigaikščio rezidencijos Viršupyje. Prieusose Antakalnis ribojasi su Užupiu, o toliau su Lyglaukais. Antakalnis apėmė dabartinio Kalnų parko teritoriją (seniau Altarijos kalnus) ir gretimus rytinius naujai užstatytus plotus, buvusias Slušų dvaro ir Pacų rūmų žemes, Laterano kanaaninkų vienuolyno teritoriją, didžiausias Antakalnyje Sapiegų valdas, trinitorių vienuolyno, jėzuitų vasarvietės, artillerijos, arba Puškornios, žemes ir didžiojo kunigaikščio Viršupį. Antakalnį valdė keturios jurisdikcijos, bet jis nepriklausė Vilniaus magistratui. Skaidrūs Neries vandenys ir sakais kvepiantys Sapieginės miškai lėmė Antakalnio gamtos grožį, jaukumą ir ramybę, teikė visas sąlygas poilsiui ir nerūpestingam gyvenimui. O tai, kad šis priemiestis taip arti miesto, skatinio didikus, stambesnius ir vidutinius bajorus, žymesnius bažnyčios pareigūnus bei miesto patricijus statydintis Antakalnyje savo vasarvietes, vilas („Lukiškes“) ir čia leisti poilsio dienas. Kaip matyti iš to meto literatūros, ypač gražiais ir jaukais dvareliais bei ramiu gyvenimu Antakalnis garsėjo XVII-XIX a.“¹

Išskirtinių gyvenamųjų namų statybos tradicija Antakalnyje savotiškai tęsėsi ir sovietiniais metais – nuo 7-ojo dešimtmečio čia pradėti statyti ir „eksperimentiniai“ daugiabučiai namai. Prieš 1960-uosius Miestų ir kaimų statybos projektavimo institute įkurtas Eksperimentinio projektavimo sektorius, kurio tikslas buvo iškloti naujų architektūros ir konstrukcijų sprendimų. Projektuoti laisvesnio išplanavimo, didesnio ploto butai su stumdomomis pertvaromis, aukštesnėmis lubomis, pagalbiniomis patalpomis – dalis šių projektų ir buvo įgyvendinti Antakalnyje. Kurortinė istorinio priemiesčio aplinka, pagerintos „eksperimentinės“, dažniausiai nomenklatūrai ir žinybų darbuotojams priklausiusių, butų erdvės įtvirtino Antakalnio kaip prestižinio rajono, kuriame daugelis trokštų gyventi, statusą.

ŽIRMŪNAI

Žirmūnai buvo pirmasis Vilniuje naujas modernus gyvenamasis rajonas, pastatytas plečiant šiaurinę miesto teritoriją. Jo plane akivaizdi sovietinė pakopinė sistema: gyvenamąjį rajoną (skirtą 45 tūkst. gyventojų) sudaro trys mikrorajonai su visuomeniniais centrais. Pirmąjį mikrorajoną projektavo Birutė Palukaitytė-Kasperavičienė, Elektrėnų bendrojo plano bendraautorė (mikrorajonas statytas 1962-1967); antrąjį – Nijolė Monstavičiūtė-Chlomauskienė (statytas 1964-1968), trečiąjį – Elena Laimutė Bergaitė- Burneikienė (1964-1969). Išgarsėjo ir geriausiai įvertintas buvo tik pirmasis mikrorajonas (D18), kurio autorei pavyko pavyzdinčiai įgyvendinti iš skandinavų perimtus moderniosios urbanistikos principus: laisvai išdėstyti stambiaploščiai tipiniai penkių ir devynių aukštų gyvenamieji namai sugrupuoti aplink kiemus, įrengti pėsčiųjų takai, išsaugotas ir išnaudotas link Neries upės žemėjantis reljefas. Viena svarbiausių patirčių – Lietuvos sovietmečio projektuotojų atsivertę iš komandiruočių po Skandinavijos šalis – tai reljefo įtraukimo į urbanistiką, landsafto dizaino, (tik nuo tada sovietmečiu architektūros mokyklose pradėta steigti nauja – landsafto architekto specialybė), modernaus viešojo meno pavyzdžiai, kurie sprendė mikrorajonų monotoniškumo problemą, kaip ir individualiai projektuojami bendruomenės, prekybos centrai. To pavyzdys – modernus visuomeninis centras „Žirmūnai“ (arch. A. Aronas), pirmiausia įgyvendintas Žirmūnuose, vėliau tiražuotas visoje Lietuvoje. Pirmasis Žirmūnų mikrorajonas – tai vadinami „klasikiniai Žirmūnai“, puikiausias sovietinės urbanistikos kanono pavyzdys. Mikrorajono kūrėjai ir statytojai 1968 m. apdovanoti SSRS valstybine premija. Tai buvo pirmasis Sovietų Sąjungoje toks aukštas masinės gyvenamųjų namų statybos ir urbanistinės architektūrinės minties įvertinimas, kuris labai pakėlė Lietuvos architektų prestižą ir parodė moderniosios sovietinės urbanistikos kryptį. Įdomu tai, kad Žirmūnai ir Lazdynai pradėti projektuoti panašiu metu (apie 1960 m.) ir panašiomis aplinkybėmis – tai nauji rajonai, sovietinės urbanistikos grynuliai, miestą plečiantys už upės, abiem jiems reikėjo tiltų ir naujų komunikacijų, abu gyvenamieji rajonai statomi neužstatytose teritorijose, nėra konflikto su senųjų paveldu kaip Antakalnyje. Žirmūnai pradėti statyti anksčiau nei Lazdynai dėl svarbių karinių įmonių, kurios plėtėsi „Šiaurės miestelyje“ ir praktiškai finansavo komunikacijų tiesimą, tilto statybą. Žirmūnai – tai mažas funkcionalistinis savarankiškas miestas mieste, kuriame aiškiai atskirta gyvenamoji, rekreacinė zonos, ypač ryški industrinė šio rajono paskirtis – kiekviename mikrorajone buvo po pramonės objektą, aplink kurį ir gyveno jo darbuotojai. O Lazdynai (statyti 1967-1972 m., 1974 m. apdovanoti Lenino premija) – tai vadinamasis „miegamasis“ rajonas – funkcionalistinio miesto segmentas, kuriame pramonės objektų nėra, žmonės važiuoja dirbti į miesto centrą, čia ryškesnė socialinė įvairovė.^{3,6}

SAULĖTEKIO STUDENTŲ MIESTELIS

„Senajam Vilniaus universitetui ir Kauno politechnikos instituto Vilniaus filialui ankšta, todėl iškilo reikalsas statyti studentų miestelį. Pirmenybė atiduota Antakalnio šiaurinei daliai, čia studentų miestelis turės patogius ryšius su visais miesto rajonais. 1964 m. paskelbus atvirą konkursą išplanavimo-užstatymo projektui sudaryti, gauta vertingų pasiūlymų. Tai žymiai palengvino tolesnį projektavimą. 1965 m. Miestų statybos ir projektavimo instituto Vilniaus skyrius paruošė detalų išplanavimo projektą (autoriai: architektai R. Dičius, Z. Daunora ir J. Jurgelionis). Juo remiantis, sudaromos projektinės užduotys pirmųjų mokomųjų korpusų – universiteto Ekonomikos fakulteto (arch. R. Dičius) ir KPI Vilniaus filialo mokomojo-laboratorinio korpuso (arch. J. Jurgelionis) – statybai. Studentų miestelio teritorija suskirstyta į tris zonas: mokomąją, kultūrinę-sportinę ir gyvenamąją. Mokomajai zonai išskirta teritorija, turinti mažiau želdinių. Čia laisviau bus galima išdėstyti pastatus. Vakarinėje mokomosios zonos dalyje įsikurs universitetas, rytinėje KPI filialas. Susidarys kompaktiškas miestelio centras. Kultūrinė-sportinė zona numatyta šiaurinėje dalyje – jauname pušynėlyje. Čia bus kultūriniai-buitiniai pastatai, sporto įrenginiai, poilsio parkas. Gyvenamojoje zonoje viena bendrabučių grupė projektuojama šiaurinėje dalyje prie pagrindinio įvažiavimo, kita – į rytus nuo mokomosios zonos. Kiekviename mokomosios zonos komplekse bus trys patalpų grupės. Pirmojoje – mažosios auditorijos, smulkiosios laboratorijos ir t.t., antrjoje – didžiosios srautinės auditorijos. Trečiąją grupę sudarys vienaukščiai laboratoriniai korpusai. Universiteto mokomojo komplekso dvi fakultetų pastatų grupės jungs centriniai rūmai. Juose bus rektoratas, aktų salės, biblioteka. Centrinų rūmų patalpos gruposis apie nedidelius pereinamus kiemus, kurie primins jaukią senojo Vilniaus universiteto rūmų aplinką.“⁴

TRAMVAJŲ GATVĖ ANTAKALNYJE

„Tramvajų gatvės pavadinimas iš tikrųjų yra tiesiogiai susijęs su tramvajumi. Vilnius XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje sparčiai augo. Jis buvo carinės Rusijos Šiaurės vakarų krašto administracinis centras. Mieste kilo ne tik nauji administraciniai ir privati didžiuliai pastatai, bet kūrėsi ir pramonės įmonės, sukurdamos naujų darbo vietų ir darbininkų klasė. Darbininkai dažniausiai apsigyvendavo priemiesčiuose ar miesto pakraščiuose. Taip atsirado viešojo transporto poreikis. XIX a. pabaigoje mieste pradėjo veikti arklinis tramvajus „Konkė“. Arkliams laikyti ir vagonams remontuoti Antakalnio gale pastatytas parkas. Šalia parko atsiradusi gatvelė pavadinta Tramvajų skersgatviu. Antakalnyje yra dar vienas objektas, susijęs su miesto viešuoju transportu – tai troleibusų parkas, pastatytas 1956 metais, pavažiavus kiek toliau nuo Tramvajų gatvės Antakalnio gatve, taip pat to meto miesto pakraštyje. Iš čia iki 1985 metų visi Vilniaus troleibusai kiekvieną ankštų rytą išvažiuodavo į miesto gatves. 1985 metais pastatytas antras troleibusų parkas kitame miesto pakraštyje – Viršuliškėse.“⁵

Informacija: ¹ Vidasas Drėma. Dinges Vilnius, 1991, p. 341; ² ten pat, p. 346-350; ³ Marija Drėmaitė, Liutauras Nekrošius/iš pirmosios ekskursijos garso įrašo 2011 12 10, Žirmūnuose; ⁴ Vytautas Balčiūnas. Studentų miestelis Vilniuje/ Mokslo ir gyvenimas, 1966/ 9, p. 22-23; ⁵ Ričardas Žičkus/iš pirmosios ekskursijos garso įrašo 2011 12 10, Antakalnyje; ⁶ Vilnius 1900-2012: Naujosios architektūros gidas, 2011, p. 140-153; ⁷ ten pat, p. 110-139; ⁸ ten pat, p. 262; ⁹ Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas. It., 1988, p.302-303; ¹⁰ ten pat, p.426; ¹¹ ten pat, pp.471; ¹² Ivona Voicechovičienė. Zakopinės stiliaus architektūra Vilniuje ir jo aplinkose/ Archiforma 2008/2, p. 49-60; ¹³ Aušrelė Angelė Racevičienė. Mediniai gyvenamieji namai Vilniuje./Archiforma, 2006/1, p. 90-95; ¹⁴ Vytauto Bredikio atsiminimai 2011 10 28; ¹⁵ www.autc.lt I Ilustracijos: 01:Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas I, t. 1988, p.302-303, 04:ten pat, p. 426, 05:ten pat p. 471; 02: Archiforma 2008/2, p. 50; 03:Archiforma 2006/1, p.93; 04:www.galerija.antakalnis.lt; 06:Naujoji Tarybų Lietuvos architektūra; 09:www.autc.lt; 13-15:Indrės Ruseckaitės archyvas; 17:Naujoji Lietuvos architektūra, 1982, viršelis (fotografai Romualdas Rakauskas), 10-12, 16, 18-20:Vilnius 1900-2012: Naujosios architektūros gidas, 2011, p. 119-131, 262, (fotografai Audrius Ambrašas, Raimondas Urbakavičius).